

Anthony Lewis *Háborús bűnök*

*David Rieff: Vágóhíd:
Bosznia és a Nyugat kudarca
(Simon és Schuster)*

Néhány héttel ezelőtt, Auschwitz felszabadulásának évfordulója alkalmából, újra felmerültek a régi kérdések. Hogy voltak képesek egy civilizáltak mondott társadalom egyszerű polgárai részt venni egy ilyen szörnyű bűncselekményben? Hogyan engedhette meg a világ, hogy ez megtörténjen? David Rieff óriási érdeme, hogy fényt derít ezekre a rejtélyekre. Bizonyítékokkal szolgál a népiirtás folyamatának működéséről és működésének lehetőségeiről.

Bosznia nem Auschwitz, és a szerb vezetők nem egyenértékűek Hitlerrel. Fontos ez a megkülönböztetés. A bűncselekmény aránya sokkal kisebb. De az elv ugyanaz. Egy nép pusztulásra ítéltetett, mert másfajta. Másfajta kizárólag vallásában nyilvánul meg. A boszniai muzulmánok, a szerbek és a horvátok mind egyazon népcsoporthoz tartoznak, mind délszlávok, ugyanazt a nyelvet beszélik. De évszázadokkal ezelőtt, amikor ezt a területet az ottomán törökök birtokolták, néhányan áttértek muzulmán hitre, míg más történelmi epizódok a szerbeket keleti ortodox keresztényé, a horvátokat római katolikussá tették.

A tragédia előtt Bosznia a multikulturalizmus élő példája volt, ahol különböző kultúrák olyan szoros közösségben éltek együtt, ahogyan ez a különállást hirdető amerikai multikulturalis-

táknak már nem is tetszene. A városokban gyakori volt a vegyes házasság. A legtöbb muzulmán szekularizálódott. Asszimilálódtak, mondhatnánk, mint a német zsidók 1933 előtt, és mint azok, ezek is nyugodtak voltak. „Azért aggódtunk, nehogy a gyerekeink túl sok rock and rollt hallgassanak”, mesélte Rieffnek egy Banja Luka-i muzulmán előljáró. Banja Luka valaha gyönyörű város volt, Bosznia második legnagyobb városa. „Igazán nem aggódtunk magunk miatt. Problémáink személyes jellegűek voltak – válás, öregség, elmúlás. Nem gondoltuk, hogy társadalmunk múlófélben van.”

1992 tavaszán ez a kép szertefoszlott, amikor a boszniai szerb csapatok és a Jugoszláv Nemzeti Hadsereg szerb katonái bosnyák falvakat és városokat támadtak meg. Szarajevó ostroma április 6-án kezdődött, és a mai napig is tart. Banja Luka és Észak-Bosznia nagy része még április végén elesett. A szerbek alig ütköztek katonai ellenállásba – Boszniának még nem volt hadserege. És ekkor kezdődött el az, amit egy furfangos nyelvű szerb „etnikai tisztogatásnak” nevezett el.

A kívülálló képzeletében az etnikai tisztogatás szó hallatára egy összevissza lövöldöző szerb katona jelenik meg. Ez elő is fordult, főként elhagyatott falvakban; de az etnikai tisztogatás

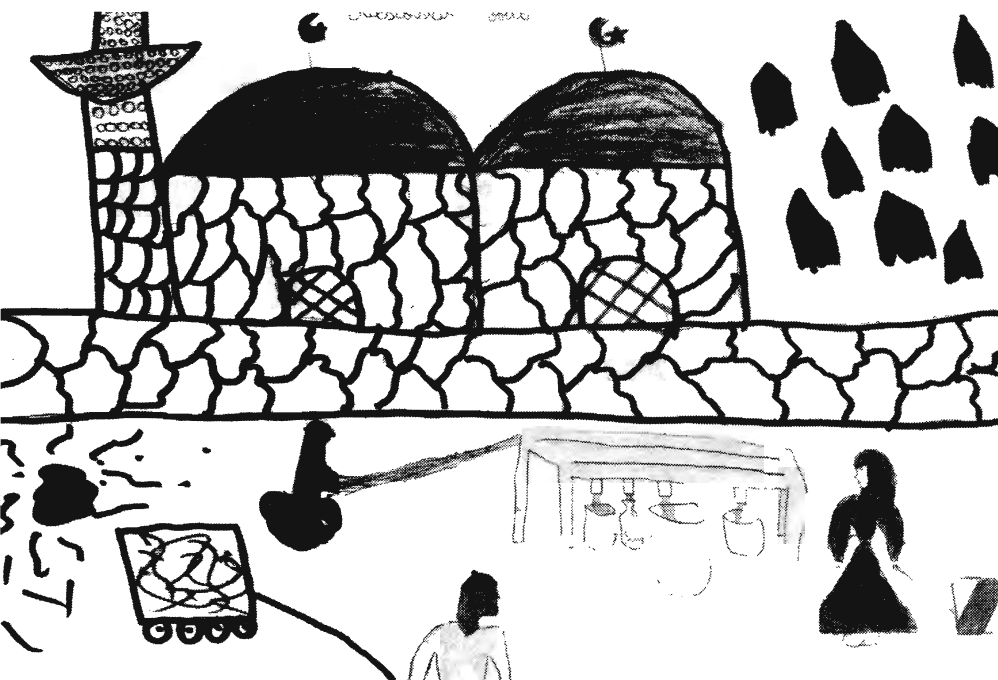

Szarajevó, 1995. január Fotó: Kőbányai János

nem alkalom- vagy véletlenszerű. Szándékos, átfogó és céltudatos volt. Katonai célja volt: sokkal egyszerűbb megtartani egy, a szerb nacionalizmus nevében megszállt területet, ha az összes nem szerb lakost meggyilkolják vagy megfélemlítik. Ahogy Rieff megjegyzi, nem kell a zavargó leigázott lakossággal bajlódni. A másik cél, hogy megakadályozzák egy majdani bosnyák állam vezető rétegének kialakulását. Az ország északi felében, melyet a szerbek oly gyorsan és könnyedén foglaltak el 1992-ben, a tanult férfiakat módszeresen kiirtották, úgyhogy Rieff szerint a terület értelmiségi rétegei teljesen eltűntek. Pol Pot újraértelmezve.

Banja Lukában és más városokban, ahol számítani lehetett az újságírók és a segélyszervezetek felbukkasására, az etnikai tisztogatás jogászai segédlettel és fokozódó ütemben zajlott. A megszálló hatóságok először is bevezették,

hogy nem szerbek nem tölthetnek be vállalatvezetői pozíciót. Azután a nem szerbeknek megtiltották, hogy magasabb beosztásban dolgozzanak, bármilyen munkakörben, ahol önálló döntéseket hozhatnak, legyenek könyvelők vagy boltvezetők. A muzulmán férfiak katonai behívót kaptak, és ha nem vonultak be a szerb hadseregbe, rögtön elbocsátották őket állásukból. A titói időkből maradt meg az a rendszer, hogy bizonyos munkakörökkel lakáskiutalás is járt. Így a családok egyúttal lakóhelyüket is elvesztették. Gyilkosságok sorozatával és gazdasági nyomással a muzulmán lakosságot módszeresen menekülésre kényszerítették, ha ez még egyáltalán lehetséges volt. A muzulmán családoknak meg kellett vesztetniük a szerb katonai hatóságokat, hogy menekültté nyilvánítsák őket. Újabb emlékeztető a náci leleményességre.

Nemcsak a muzulmán lakosságot, de a muzulmán történelmet és kultúrát is utolérte a tisztogatás – vagyis a megsemmisítés. Szerb fegyveresek célzatosan pusztították el a hatalmas szarajevói Nemzeti Könyvtárat és a város mecsetjeinek többségét. 1992-ig körülbelül ezer mecset állt az ország északi részén, sokukhoz történelmi emlékek fűződtek. Rieff szerint ma talán ha száz áll közülük. Radovan Karadžić büszkén mutogatta az 1992 szeptemberében Banja Lukába látogató Cyrus Vance-nek és David Owennak a város híres, még meglevő XVI. századi mecsetjét. „Mindannyian békében élünk itt és Bosznia más vidékein, melyek a mi ellenőrzésünk alatt állnak, és ahol a muzulmánok nem támadnak meg bennünket – mondta – mi nem bántjuk őket, tiszteletben tartjuk a hitüket. Egy évvel később a szerbek felrobantották a Banja Luka-i nagymecsetet.

A szerbek nem szörnyetegek. Mi vehet rá szerb mérnököket, gyári munkásokat és orvosokat – igen, orvosokat –, hogy elpusztítsanak egy népet és annak kultúráját? Újra itt a régi

kérdés. Rieff válasza: a propaganda. Szerbiában a belgrádi televízió és rádió nem szűnt meg rémtörténeteket kiagyalni a szerbek lemeszárlásáról. A boszniai szerb adások hallgatóinak arról meséltek, hogy szerb harcosokat elevenen sütötték meg nyárson. Sokak számára ez volt az egyetlen hírforrás, és hittek neki. „A szerb agyakat, ugyanúgy, mint a muzulmán testeket megtisztították Boszniában” – írja Rieff.

„Eleven szerb csecsemőkkel etetik a szarajevói állatkert állatait” – panaszkodott egyszer Biljana Plavšić, boszniai szerb vezető egy ENSZ menekültügyi biztosnak. Ez akkor történt, amikor az állatápolók életüket tették kockára, hogy eljussanak az állatkertbe, ahol végül az állatok mind éhen haltak. Valóban elhisznek az emberek efféléket? Igen. Karadžić, a volt pszichiáter úgy hisz saját hazugságaiban, mint régen skizofrén betegek hallucinációikban. De sok szerb, Boszniában és Szerbiában egyaránt hiszi, hogy katonáik csak akkor vették fel a harcot, amikor a muzulmán terroristák – mudzsahedin, ahogy elnevezték őket – támadtak, s hogy a muzulmánok szerbeket meszároltak le. Rieff beszámol egy Szarajevó környékén élő szerb tanárnőről, aki könnyes szemmel panaszkolta, hogy a szerb atrocitásokról szóló beszámolók mind hazudnak. Rieff megkérdezte tőle: ha a szerbek a háború áldozatai, miért gyilkoltak szerb orvlövészek gyermekeket Szarajevóban? „Csak azért bombázzuk a várost – válaszolta – mert a muzulmánok megtámadtak

minket. Nincs jogunk megvédeni magunkat?” És az orvlövészek? „A szerbek nem képesek ilyen becstelenségre. Nem ölnének meg gyermekeket. Ha bárki is gyermekeket gyilkol, azok csak a muzulmánok lehetnek, hogy a szerb népet befeketítsék.” Ebben az időben háromezer-öttszáz gyerek esett áldozatul Szarajevóban a szerb bombázásnak és orvlövészeknek.

A boszniai tragédia emlékeztet bennünket arra, milyen hatalmas fegyver a Másiktól való felelem. Herbert Okun, Cyrus Vance helyettese a jugoszláv tárgyalásokon már az elején megmondta Karadžić nak: „Ha továbbra is a halálos veszélyről beszél, amiben a szerbek élnek Boszniában, megelőző népiertást fog elindítani.” Megjegyzendő kifejezés: megelőző népiertás. De Karadžić nem törődött vele. Ő és társai, vonja le a következtetést Rieff, azért győztek, mert tudták, hogyan csomagolják újra a régi félelmeket és régi panaszokat, hogy amúgy tisztességes szerbeket, egy népcsoportot, mely nem kedveli jobban a gyilkolást, mint bármely más nép, rávegyenek a népiertásra.”

A félelmet nemcsak a propagandában, hanem annál közvetlenebbül is felhasználták. Szerb harcosok szerb falusiakat átvittek muzulmán szomszédjukhoz, kést vagy puskát adtak a kezükbe, és felszólították őket, öljék meg szomszédjukat. Ha megtagadták, lelőtték őket. Miután ez néhány-szor megtörtént, a szerb lakosok többé nem tagadták meg a gyilkosságot, akár-hogy vélekedtek is a háborúról. És így váltak bűntársakká a népiertás-

ban. Mire vége lett, kétszázezer embert gyilkoltak meg Boszniában, és két milliónak kellett elmenekülnie. És még mindig nincs vége. Az elmúlt néhány hónapban tovább folytatódott az etnikai tisztogatás Észak-Boszniában, ahol a legszörnyűbb kínzásokat követték el, és ahol a legrosszabb körülmények uralkodtak a szerb koncentrációs táborokban.

A világ semmit sem tett azért, hogy megállítsa a boszniai népiertást, és számos mítoszt hozott fel tétlensége mentségéül. Az egyik mítosz szerint a Balkán ügye reménytelen. A Balkán olyan törzsek összessége, melyek nem hallgatnak az értelem szavára, ahol az ősi gyűlölet időről időre tömeggyilkosságokban tör ki. Igaz, hogy a szerb és horvát nacionalizmus már a múltban is sok vérontást követelt, hogy az Otomán Birodalom keserű történelmi emléket hagyott, hogy sem a második világháború előtti Jugoszláv Királyság, sem később Tito Jugoszláviája nem csökkentette az etnikai csoport-hoz tartozás erejét a jugoszláv állampolgárság javára, de az utóbbi idők háborúi, amelyek elpusztították Horvátországot, és megsemmisítették Boszniát, nem a történelmi szükségszerűség termékei voltak, hanem a politikusoké.

ŠKORPIJON

FERIZ
KENAN

MINO BACAČ

A háború ötlete alapvetően Szlobodan Milosević, Szerbia volt kommunista vezetője törekvései alapján született meg. Ő billentette félre a közösségek egyensúlyát – amelyet Tito rendezett el a jugoszláv kormányban –, azzal, hogy egyre több hatalom került az ő és a szerbek kezébe. A szlovénok ellenállása Észak-Jugoszláviában és a horvátok elszakadása elkerülhetetlenné tette Jugoszlávia szétesését. Ekkor Milosević beindította azt a propaganda-gépezetet, mely oly módon alakította át a szerbek gondolkodását, hogy lelkiismeret-furdalás nélkül gyilkolhassanak. A viktimológia vált a legfőbb taktikává. A szerbekkel elhitették, hogy áldozatai egy igazságtalan történelmi folyamatnak, mely az ottománoktól szenvedett 1389-es koszovói vereséggel kezdődött. A szerb orvlövészek hangoztatták, hogy ezt a vereséget torolják meg, amint muzulmán nőkre és gyerekekre lőnek.

Rieff szerint a hatalomra éhes szerb politikusoknak, katonáknak és értelmiségieknek sok munkájukba került, hogy felszítsák a szükséges félelmet és gyűlöletet egy olyan helyen, ahol a vegyes házasságok aránya igen magas volt, és a különbözőség tudata elhalványult.

De Radovan Karadžić és Ratko Mladić, a

boszniai és horvátországi szerb erők tábornokai mesterei szakmájuknak, olyannyira, hogy Milosević már-már fenyegetve érezte magát szerbiai hatalmában. A Jugoszláviai nemzeti-ségi rémálom című tanulmánykötetben, mely Jasminka Udovicki és James Ridgeway szerkesztésében lát napvilágot idén tavasszal, a szerkesztők leleplezik a Balkán reménytelenségének hamis mítoszáét: „A gyűlöletet, mely megdöbben-tette a világot, mesterségesen szították [Bosznia-ban], ezelőtt nem létezett.”

A másik mítosz szerint Alija Izetbegović elnök és a bosnyák kormány más vezetői azzal hoztak pusztulást a fejükre, hogy elszakadtak Jugoszláviától, és 1992-ben kinyilvánították Bosznia függetlenségét. Valójában ez a lépés volt a jeladás a szerb támadásra. A bosnyák kormány döntésre kényszerült, bár ismerte a veszélyt, nem volt más választása. Izetbegović szerette volna, ha Bosznia egy valódi jugoszláv szövetségben belül marad, és egy ilyen megoldásért dolgozott 1991-ig. De Milosević a saját – vagyis Szerbia – kezében akarta központosítani a hatalmat. Miután az Európai Közösség 1992 januárjában elismerte Horvátország függetlenségét, Boszniának választania kellett a függetlenség vagy egy alakuló Nagy-Szerbiá-

ban való alámerülés között. Az Európai Közösség elismerést ígért, amennyiben a boszniai népszavazás a függetlenség mellett dönt. A népszavazást megtartották, a függetlenség győzött, de a boszniai szerbek bojkottálták. Előre látva a támadást, Izetbegović kérte, hogy az ENSZ állomásoztasson békefenntartó erőket Boszniában, de kérését nem teljesítették. Az EK 1992. április 6-án elismerte a független Boszniát, és ezen a napon kezdték meg a szerb erők Sarajevó ostromát.

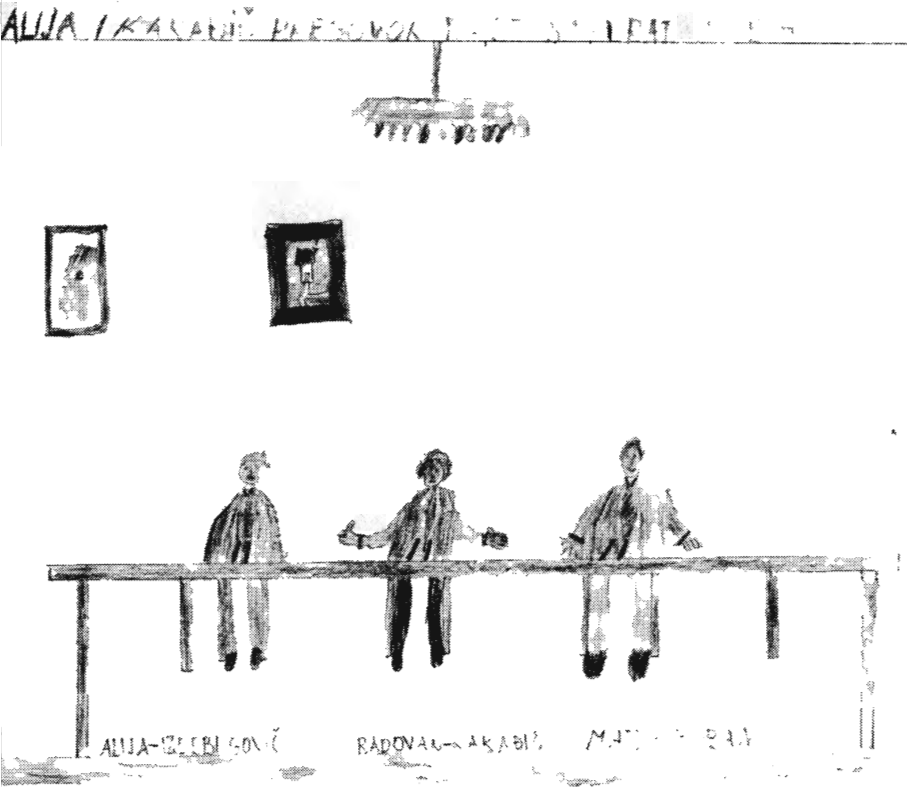
Elterjedt az a nézet is, mely szerint Németország sodorta katasztrófába Boszniát azáltal, hogy sürgette a független Horvátország elismerését. A történelem alakulása – vagyis a fasiszta Horvátország náci támogatása a második világháborúban – az 1991–1992-es német szerepet provokációként láttatta a szerbekkel, és félelmet keltett. (Egy jugoszláv televíziós hír-magyarozó, aki tavaly az Egyesült Államokba látogatott, őszintén bevallotta nekem, hogy mindennek az oka a „német összeesküvés”). A Franjo Tudjman vezette horvát kormány óriási hibát vétett azzal, hogy nem biztosított speciális alkotmányos jogokat a nagyszámú szerb kisebbségnek, és az EK is, bár előzőleg ehhez a feltételhez kötötte az elismerést, ennek megkötése nélkül ismerte el Horvátországot. De semmiképpen sem mondhatjuk, hogy ezen körülmények valamelyike okozta a horvátországi és boszniai szerb agressziót. 1991 novemberében és decemberében, még Horvátország elismerése előtt, a szerbek nyugatról már lőtték Dubrovnikot, és a földdel tették egyenlővé Vukovart Horvátország keleti felén. A szerb erők hatalmukba kerítették Krajínát, Horvátország déli harmadát. Nem hiszem, hogy ez elkerülhető lett volna, ha az elismerést elhalasztják vagy óvatosabban kezelik.

Európa szerepe a boszniai népiirtásban szégyenteljes. A náci barbárság legyőzése, majd a heroikus, sikeres erőfeszítések után melyek Nyugat-Európa szabadságának megőrzésére írá-

nyultak a hidegháború évei alatt, elvárható lehetett volna, különösen Nagy-Britannia és Franciaország vezetőitől, hogy érzékenyebben reagáljanak a szélsőséges nacionalizmus és a gyilkos agresszió feltámadására Európában. Az európai teljesítményről az eddigi legjobb analízist Stanley Hoffmann készítette *A világ és Jugoszlávia háborúi* című kötet egy tanulmányában.

Nagy-Britannia és Franciaország, írja Hoffmann, kezdettől fogva ragaszkodott ahhoz, hogy a nemzetközi segítség Boszniában csak az ENSZ védelmi ereje, az UNPROFOR általi segélyprogramot jelentse. Továbbá a brit és francia kormány szerint katonáik jelenléte az UNPROFOR-ban lehetetlenné tette a szerb agresszió áldozatainak katonai védelmét, mert a szerbek megtámadták az ENSZ-erőket. A szerbek brit és francia csapatokat ejtettek túsul, ami ürügyül szolgált arra, hogy a szerbek újabb ígéreteket szeghessenek meg megtorlás nélkül. „A britek és franciák által kedvelt »állandó tárgyalások« – megtorlás és fegyverek használata, de legalább az igazságtalan fegyverszállítási embargó feloldása nélkül – írja Hoffmann –, ami főként az agresszornak kedvezett – politikai és erkölcsi hiba volt. „Arra a következtetésre jut, hogy a brit politika „szomorúan emlékeztet az 1930-as évekre” és arra, „ahogy Franciaország az 1930-as években Nagy Britanniát követte gerinctelenségben”.

Az amerikai vezetés nem volt semmivel sem jobb. George Bush, az épp akkor győzedelmes perzsa háború új világrendet hirdető jelszavával megijedt attól, hogy fellépjen a szerb agresszió ellen, amikor azt a legkönnyebb lett volna megállítani, az elején, 1991-ben, a Dubrovnikot és Vukovart ért támadások alatt. John Galvin, amerikai tábornok, aki akkoriban a NATO legfőbb irányítója volt, kongresszusi meghallgatásán később bevallotta, hogy a NATO-légítámadások megállíthatták volna a szerbeket, és ezzel megelőzhető lett volna az ezt követő boszniai tragédia.

Miért fordult el Bush Jugoszláviától? Ő úgy magyarázta, már amennyiben magyarázta, hogy ez főként európai probléma volt, és az európaiaknak kellett volna megoldaniuk. Ez igaz, de hosszas tapasztalat mutatja, hogy az európaiak nem tudnak amerikai irányítás nélkül sikeresen eljárni biztonsági kérdésekben. A NATO-t, amely bármilyen katonai akcióhoz kellően fel volt szerelve, az USA irányította. Száz és száz milliárd dollárt költöttünk négy évtized alatt az európai béke fenntartására, feltételezve, hogy az Egyesült Államoknak elemi érdeke, hogy fennmaradjon a béke és az elv, amely meggátolja az erőszakos területszerzést.

Az Európa felelősségére való hivatkozás nem volt meggyőző, és ma sem az. Egy személyes körülmény is jelentősen befolyásolta az eseményeket: Margaret Thatcher hanyatlása. Amikor Irak megtámadta Kuvaitot, Thatcher volt az, aki egy aspeni konferencián megkeményítette

Bush elnököt. „Ne tétovázz a mi kárunkra, George”, mondta, ahogy később Bush nyilvánosságra is hozta. De hirtelen a gyenge John Major lett a brit miniszterelnök, aki külügyi titkárával, Douglas Hurddel együtt Chamberlain és Halifax emlékét idézte fel. Ha Thatcher hivatalában maradhatott volna, úgy hiszem, újra felbátorította volna Busht. Ő és Bush és talán Mitterrand ultimátumot adott volna a szerbeknek, valahogy így: „A XX. század végén, mi, akik harcoltunk, és a jugoszláv ellenállás lovagias segítségével győztünk Európa háborújában, nem engedhetjük meg, hogy ez a béke felbomoljék. Megértjük, hogy a

szerbek fenyegettetve érzik magukat a horvátországi politikai változásoktól, de ezeket az aggodalmakat a tárgyalóasztalnál kell eloszlatni. Ha a katonai agresszió egy nappal is tovább folytatódik, légierőnk csapást mér a Dubrovnikra és Vukovarra tüzelő fegyverekre, és más, horvátországi és szerbiai katonai célpontokra.” A „légierőnk” kifejezés a NATO-egységeket jelentette volna, ha a NATO – feltehetőleg – beleegyezik. Ha pedig nem, a légierő lehetett volna amerikai, brit és talán francia. Galvin generálissal együtt az a véleményünk, hogy ez egy csapásra megállította volna Milosevicet és Mladicot.

A Bush adminisztráció a tehetetlenségen kívül még valamiért felelős. 1991 elején a CIA jelentette a kormánynak, hogy Jugoszlávia többé nem maradhat meg egységes államként, darabokra szakadása megkezdődött. Ekkor, 1991.

június 21-én James Baker államtitkár Belgrádba utazott, hogy megerősítse: az Egyesült Államok egy egységes Jugoszlávia mellett tesznek hitet. Szavait Milosević úgy értelmezte, mintha ezzel megadta volna a jelet a fegyverhasználatra az egység megőrzése érdekében. Négy nappal később, Horvátország és Szlovénia függetlenségének kikiáltásakor Milosević azonnal harcra küldte csapatait. Hogy Baker miért utazott akkor oda, és miért tette ezeket a kijelentéseket, máig sem világos.

Amikor Bill Clinton 1993-ban elfoglalta az elnöki széket, egy sikeres nemzetközi akció Boszniában sok akadályba ütközött volna. A szerb agresszió és népirtás végzetesen megváltoztatta a helyzetet. Clinton még rontott is a dolgon, azzal, hogy Bush politikáját gyengének mondta, és erőteljesebb közbelépést ígért. Elhitette a boszniai kormánnyal, hogy közbelépése segíteni fog. Ezzel a hittel folytatták a harcot, és mentek halálba a bosnyákok, hogy azután felismerjék, Clinton ígéretei üres szavak csupán. Az elnök a fegyverembargó feloldását követelte, és légitámadásokat a szerb katonai célpontok ellen. De amikor Nagy-Britannia és Franciaország ezzel nem értett egyet, szó nélkül felhagyott tervével.

Clinton elhitette Vance-szel és Owennal, hogy az Egyesült Államok támogatni fogja egy kantonokból álló Bosznia felállítását célzó tervüket, amely laza kötelékben megőrizné a nemzetközileg elismert bosnyák államot. Azután mint nem megfelelőt elutasította a tervezetet, ami azt eredményezte, hogy Boszniának később olyan diplomáciai elképzeléseket ajánlottak fel, amelyek a Vance–Owen-tervénél is sokkal megalázóbbak voltak. 1994-ben Clinton mindvégig azt próbálta elérni a európaiaknál, hogy egyezzenek bele a keményebb NATO-visszacsapásba, ami komoly légitámadásokban mutatkozott volna meg, amennyiben a szerbek megszegik a szerződéseket, és újrakezdi az öl-

döklést. Majd ezt a gondolatot is elvetette. Ma a Clinton-kormány semmiféle boszniai politikának nevezhető elgondolással nem rendelkezik.

„A boszniai vereség története – mondja Rieff – a nyugat-európai és észak-amerikai szegény története.” A boszniai események rávilágítottak az európai biztonsági intézmények – a NATO-tól az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletig – csődjére, és megmutatták, hogy ezekben a nagyszerű struktúrákban sehol nem volt meg sem a szellemi felkészültség, sem az erkölcsi erő, hogy megbirkózzanak a hidegháború utáni világ kríziseivel.

Még egy szereplőről beszélnünk kell a boszniai tragédia kapcsán, az ENSZ-ről. Az ENSZ szerepéről Rieff kitűnően és vérfagyasztóan ír. Néhány példa az UNPROFOR tisztségviselőinek és a volt Jugoszlávia ENSZ-különmegbízottjának, Yashui Akashinak szegyen teljes magatartásáról. Az UNPROFOR, a szerb agresszorral történt megállapodása értelmében hatékonyan végigrendőrködi Szarajevó ostromát. Őrzi a repülőteret, és reflektoraival felfedi az éjjel menekülni próbálókat, akiknek azután nagy részét lelövik a szerb orvlövészek. Az UNPROFOR fegyveres személyszállító 1993-ban egyszer végiggázoltak a felszállópálya közelében rejtőző bosnyákokon, majd a tisztek elmondták, hogy a szerbekkel történt megegyezésnek része volt, hogy megállítják a menekülőket. Amikor ugyanabban az évben újságírók felfedezték a szerb erőszaktáborokat, az UNPROFOR megmagyarázta, hogy a fogságba esett muzulmán nők helyzetének javítása nem tartozott feladataik közé. Megtagadta azon ismétlődő vádak kivizsgálását, hogy katonái is el-ellátogattak ezekben a táborokba.

Az ENSZ *Mit tesz az ENSZ a békéért* című, bosnyák gyerekek számára kiadott röpiratában ezt írja: „Az UNPROFOR egy nagy csapat, amely azért érkezett a világ különböző részeiről a volt Jugoszláviába, hogy megállít-

sa a háborút. Megpróbálja megvédeni az embereket, hogy ne sebesüljenek meg a harcban, mint ahogy a tanár is megakadályozza, hogy a hetvenkedők megverjenek az iskolában.” Ezek a kijelentések hazudnak. Az UNPROFOR ma is állítja, hogy nincs megbízatása, hogy megállítsa a háborút, vagy megvédje az embereket a sebesüléstől. Akashi és a brit Sir Michael Rose tábornok, januárig az UNPROFOR vezetője, minden alkalommal megvétózta Szarajevóban, Bihácsban, Goraždéban és másutt a bosnyák civileket gyilkoló szerb fegyverek ellen intézendő légitámadások terveit. Rose maga mondta egy BBC-interjú során: „nem azért vagyunk itt, hogy bármit is megvédjünk, magunkon és konvojainkon kívül.” A második igen kétséges állítás, mert az UNPROFOR szinte mindig meghátrált, amikor a szerbek valamiféle okot találtak, hogy ne engedjék át ezeket a konvojokat. Ezért egyes ostromlott városok néha hónapokra ellátatlanul maradtak.

Ilyen behatároltan látja funkcióját az UNPROFOR, amelyet a bosnyákok Önvédelmi Haderőnek neveztek el. Amikor a szerbek 1994-ben megtámadták a goraždei „biztonsági körzetet”, s egy kis városrész kivételével, amely élelmiszer nélkül maradt, elfoglalták majd' egész területét, Rose azt mondta, hogy a támadások mértékét eltúlozták. De az UNPROFOR történetének legszörnyűbb mélypontja 1993. január 8-a volt: a francia katonák, akik Bosznia elnökhelyettesét, dr. Hakija Turaljićot kísérték vissza Szarajevóba egy repülőtéren találkozóról, hagyták, hogy szerb katonák megállítsák őket, és Turaljićot hidegvérrel meggyilkolják. A francia ezredes hazatérése után Becsületrenddel tüntették ki. Az ENSZ-vizsgálat azt derítette ki, a bosnyákok hibája volt, hogy a szerbeket „megfélemlítették”. Rieff megindítóan Turaljić emlékének ajánlotta könyvét. Azzal fejezi be, amit bőszesen bizonyított: „Az UNPROFOR és az (ENSZ) békefenntartói a népiirtás bűntársaivá váltak.”

Az utolsó érv, amit a Nyugatnak a boszniai népiirtás iránt tanúsított közömbössége védelmében felhoztak, az volt, hogy egy olyan méretű katonai intervenció, ami az európai nyilvánosság számára elviselhető lett volna, nem érte volna el célját: a szerbek túl erősek voltak, a földrajzi terület túl nehéz. Ezért a nagyszabású nyugati részvétel a földi háborúban elhibázott lépés lett volna, de a szerb agressziót néhány „felszínes légitámadás” sem állíthatta volna meg. Ez a kifejezés ugyanúgy félrevezető a Balkánnal, amiként az volt, Délkelet-Ázsiával kapcsolatban Henry Kissinger szájából. De a légierőt ugyanolyan hatékonyan felhasználhatták volna. A NATO légierője megállíthatta volna Szarajevó ostromát, vagy fenntarthatta volna az olyan „biztonsági övezetek” békéjét és egységét, mint Goražde vagy később Bihać.

Nem a bombázás lett volna igazán fontos, hanem a biztos tudat: Mladić generális és kolégáinak biztos tudata, hogy amennyiben nem hagyják abba az öldöklést, bőrükön fogják érezni a NATO erejét. Egyedül az erő és az erővel való fenyegetés mozgatta meg a szerbeket ebben az erőszakos háborúban. Mindannyiszor, amikor hihető volt a NATO-légitámadás veszélye, engedelmeskedtek – mint például abban a megegyezésben, amelyben betiltották a szarajevói körzetben a nehézfegyverek használatát a piactéri mészárlás után, amely egy időre felrázta a Clinton-kormányt, hogy lépéseket követeljen.

Voltak és vannak ma is nyilvánvaló célpontok. A Drina hídjai például, melyeken át fegyvereket és muníciót szállítottak Szerbiából a boszniai szerb erőkhöz. Vagy a boszniai szerb katonai főhadiszállása Paléban, a hegyvidéki városban, melyet fővárosukká tettek. Egyike a háború érdekes egyenlőtlenségeinek (a fegyverembargó durva igazságtalanságával együtt), hogy míg a bosnyák főváros, Szarajevó éhez, és ostrom alatt nyög, a villany- és

gázszolgáltatás megszűnt, lakosait orvlövészek gyilkolják, addig Pale, a szerb „főváros” előjoggal felruházott menedék. A NATO légi erők órák alatt a földdel tehetné egyenlővé Palét. Ha hihető lett volna a fenyegetés, hogy Palét megtámadják – ahogy ennek már rég meg kellett volna történnie –, Mladić odafigyelt volna. De a szerbek évek óta tudják, hogy nincs erő a Nyugaton, amely ellent akarna állni agressziójuknak. Amíg borúlátó nyugati szakértők arról beszéltek, milyen nehéz megtalálni a szerb fegyvereket a hegyek között, ők világosan látható helyeken hagyták puskáikat és ágyúikat, mert tudták, hogy semmi sem fog történni. „A Nyugat elzárkózása Vukovar ostroma és Dubrovnik lövetése közben – mondja Rieff – megmutatta nekik, amit tudni akartak.”

Rieff nagy jelentőségű könyve nehezen kategorizálható. Nem történelmi munka, a jugoszláv politika tudós vizsgálata vagy katonai krónika. Nem neveket és dátumokat felsoroló rendezett könyv: impresszionista mű. Velünk ellentétben, akik távolból ítéljük el a népirtást, Rieff odament megnézni. Hónapokat töltött Boszniában 1992 nyarától 1994 végéig. Arról ír jelentést, amit lát, elítéli, ami ellen fel akar lépni, és hangot ad annak a kétségbeesésnek,

amit egy amerikainak vagy európainak éreznie kell látva Washington, London és a többiek tehetetlenségét. Sírfeliratot írt Boszniáról – vagy rólunk. Könyvét nem olvashatjuk fájdalom vagy harag nélkül.

„A szerbek szisztematikus törekvése a boszniai muzulmánok kiirtására” Rieff szerint még beláthatatlan következményekkel fog járni. Kétszáz ezer bosnyákot öltek meg eddig, szétteptek egy kulturális és építészeti múltat, elpusztították a türelem és pluralizmus egy ritka példáját. A Nyugat számára ennek megmentése Rieff szerint „önvédelem lett volna, nem jótékonyság”. De az ítélet, további nacionalista és vallásos barbárság formájában még vár ránk. „A precedens, amit a jugoszláv krízis kezelése teremtett – foglalja össze találón Stanley Hoffmann mondanivalóját – a nemzetközi kapcsolatok eldurvulásával és egy többnemzetiségű állam elpusztításával, etnikai tisztogatás által – megrázó és katasztrofális.”

KÖRMENDI GABRIELLA
FORDÍTÁSA

Ezt a cikket szarajevói óvodások rajzai illusztrálják.